چگونه ایران تروریسم حماس را مشتعل می‌دارد

به قلم عیدو لوی (/fa/experts/ydw-lwy)

۷ ژوئن ۲۰۲۱
همچنین دست‌یافتنی به
(English (/policy-analysis/how-iran-fuels-hamas-terrorism /
العربیة (/ar/policy-analysis/kyf-twjj-ayran-arhab-hmas)

درباره نویسنده

عیدو لوی (/fa/experts/ydw-lwy)
عیدو لوی هموندیار انستیتو واشنگتن است که در زمینه عملیات نظامی و ضدتروریسم، خصوصا در حوزه مربوط به گروه‌های جهادی، تخصص دارد.

تحلیل کوتاه

تهران بعد از ایفای نقشی کلیدی در توسعه نظامی حماس در طی سال‌ها و عبور از شکاف‌های عمیق ایدئولوژیک حمایت وسیع خود از این سازمان را به شکلی احیا کرده که مستقیما در خونریزی اخیر در غزه نقش داشت.

با پایان یافتن زورآزمایی اخیر در غزه معلوم شد که شمار شهروندان اسراییلی که حماس و دیگر گروه‌های شبه‌نظامی کشتند بیشتر از شمار کشته‌های غیرنظامیان اسراییلی در کل جنگ پنجاه روزه در سال ۲۰۱۴ است و تقریبا همان تعداد راکت را اما در ده روز یعنی یک‌پنجم بازهٔ زمانی (https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/military-assessment-israel-hamas-conflict) آن جنگ شلیک کردند. در ۲۱ می اسماعیل هنیه رئیس دفتر سیاسی حماس با تمجید از نقش ایران در فراهم کردن امکان این بمباران سنگین اشاره کرد که تهران «از پول و سلاح و حمایت فنی دریغ نکرد». پنج روز بعد در حالی که زدوخوردها در اوج خود بود خبرگزاری تسنیم که از رسانه‌های وابسته به رژیم است از تماسی تلفنی خبر داد که طی آن اسماعیل قاآنی فرمانده نیروی قدس سپاه پاسداران با هنیه صحبت کرده و اقدامات حماس را ستوده است. این پیام ستایش از سوی بقیه گروه‌های شبه‌نظامی تحت حمایت ایران هم تکرار شد از جمله حزب‌اللّه لبنان کتائب حزب‌اللّه عراق و حوثی‌های یمن. این تبادل پیام‌های تحسین اصلا پدیده غریبی نیست بلکه ناشی از سال‌ها گرم‌شدن روابط میان حماس و «محور مقاومت» ایران با وجود تفاوت‌های ایدئولوژیک میان آنها در مذهب شیعه/سنی است.

شکل‌گیری رابطه حماس-ایران

حماس در دهه ۱۹۸۰ به عنوان یک انشعاب جهادی سنی از اخوان‌المسلمین مصر پدیدار شد و سپس منشوری رسمی را تدوین کرد که نابودی اسرائیل و مبارزه با «یهودیان جنگ‌طلب» جزو اهداف اصلی آن بود. بعدا وقتی جمهوری اسلامی دو کنفرانس با موضوع فلسطین در ۱۹۹۱-۱۹۹۰ برگزار کرد این گروه تماس‌های سطح بالایی را با ایران آغاز نمود. این نشست که نمایندگان حماس هم در آن حضور داشتند به وزنهٔ خنثی‌سازی روند صلح جاری اعراب و اسرائیل در کنفرانس ۱۹۹۱ مادرید بدل شد.

در این مقطع جایگاه این گروه با شرکت در انتفاضه فلسطین علیه اسرائیل ارتقا یافت طوری که دولت اسحاق رابین وادار شد ۴۱۸ شخصیت اصلی حماس را در ۱۹۹۲ به لبنان تبعید کند. سپاه پاسداران و حزب‌اللّه لبنان (که خودش در دهه قبل به دست ایران برای مقاومت علیه اشغال جنوب لبنان از سوی اسرائیل ایجاد شده بود) به تبعیدی‌های حماس پناه دادند و به آن‌ها یاد دادند که چگونه

بمب‌های انتحاری را تولید و استفاده کنند تاکتیکی که حزب‌اللّه در آن پیشگام بود وقتی رابین با بازگشت تبعیدی‌ها موافقت کرد حماس و دیگر گروه‌های ساکن غزه شروع به حملات انتحاری در اسرائیل کردند ایران هم سالانه تا ۵۰ میلیون دلار برای گروه ارسال می‌کرد

سپاه پاسداران حزب‌اللّه و حماس در کلِ انتفاضه دوم (۲۰۰۰-۲۰۰۵) با هم همکاری داشتند **(https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hezbollahs-west-bank-terror-network)**. در این دوره حزب‌اللّه سه تلاش عمده برای قاچاق تسلیحات و تجهیزات بمب‌سازی به نوار غزه انجام داد همچنین به حماس کمک کرد تا وسیله انفجاری فوق‌العاده قدرتمندی بسازد که در بمب‌گذاری انتحاری مارس ۲۰۰۲ سی غیرنظامی اسرائیلی را کشت به این ترتیب حماس گرچه مثل حزب‌اللّه نبود که در قالب یک نیروی نیابتی کامل ایران شکل گرفت اما به شریکی عمل‌گرا برای محور ضداسرائیلی تهران بدل شد

به دنبال تلاش‌های ایران برای تقویت برنامه راکتی حماس این رابطه قوی‌تر شد در سال ۲۰۱۴ احمد حسینی فرمانده موشکی سپاه فاش کرد که سال‌ها قبل عوامل حماس «از سوی حزب‌اللّه تجهیز شده و تعلیم دیده بودند برخی از آن‌ها حتی برای تعلیم دیدن به ایران آمدند». او مشخصا گفت که سردار حسن تهرانی مقدم معمار برنامه موشکی ایران (که در گذشته است) کسی بود که «آن‌ها را تجهیز و هدایت می‌کرد».

در ابتدا سپاه و حزب‌اللّه به مهندسان حماس آموزش می‌دادند که چه‌طور از مواد عادی مثل شکر و لوله راکت درست کنند و حماس را قادر ساختند که راکت کوتاه‌برد خود یعنی «قسام» را در غزه تولید کند در پی خروج اسرائیل از غزه در ۲۰۰۵ و در دست گرفتن کنترل آن از سوی حماس این گروه شروع به جمع‌آوری مهمات منفجرنشده اسرائیل برای تولید راکت کرد همچنین راکت‌های پیشرفته‌تری را از ایران و سوریه دریافت کرد تعدادی از تسلیحات ایرانی در درگیری غزه در سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۹ ظاهر شد در زمان درگیری سال ۲۰۱۲ حماس راکت‌های دوربرد ایرانی فجر-۵ را به تل‌آویو و اورشلیم پرتاب می‌کرد همچنین پس از خروج اسرائیل از قلمروهای مربوط به حماس و حزب‌اللّه تاثیر ایران را می‌توان در شباهت تکامل طرز کار این دو گروه دید یعنی گذار از تروریسم انتحاری (که در نتیجه احداث موانع امنیتی اسرائیلی مشکل‌تر شده بود) به استفاده از راکت خمپاره‌انداز کمین‌های ضدتانک که همگی با تونل‌ها و سپرهای انسانی غیرنظامی برای اجتناب از حملات هوایی انتقام‌جویانه صورت داده می‌شد

ایران در جهت تامین این‌گونه تجهیزات برای حماس مسیرهای قاچاق زیادی ایجاد کرد در مواردی قاچاقچیان بادیه‌نشین صحرای سینا اقلامی را با تایید عمر البشیر رئیس‌جمهور اسلام‌گرای سودان از این کشور به غزه می‌رساندند اما بشیر در سال ۲۰۱۴ به امید جلوگیری از فروپاشی اقتصادی از طریق دریافت کمک مالی از رقیب اصلی تهران یعنی عربستان سعودی مقامات ایرانی را از سودان اخراج کرد ایران و حزب‌اللّه همچنین تجهیزات ساخت راکت و تسلیحات را با دور زدن محاصره غزه -که اسرائیل برقرار کرده- از طریق دریا قاچاق می‌کردند بسته‌های شناور اقلام برای ماهیگیران فلسطینی به آب انداخته می‌شد طوری که نزدیک ساحل غزه آن‌ها را بردارند حتی داعش با قاچاق سلاح از طریق «ولایت» خود در سینا در این قاچاق کمک می‌کرد بنا به منابع اطلاعاتی مصری و اسرائیلی این گروه حاضر بود در عوض تسلیحات و آموزش‌های حماس خصومت ایدئولوژیک خود را نسبت به این سازمانِ مرتبط با اخوان‌المسلمینِ «مرتد» کنار بگذارد

اما در همین حال بروز جنگ در سوریه در سال ۲۰۱۱ رابطه حماس و ایران را تیره کرد چون ایران از رژیم اسد حمایت می‌کرد و حماس از مخالفان عرب سنی آن روابط دو طرف باز هم تیره‌تر شد وقتی که در جریان جنگِ ائتلاف کشورهای خلیج علیه حوثی‌های تحت حمایت ایران در یمن حماس از عربستان حمایت کرد مقامات ایرانی و حماس هنوز گهگاه ملاقات‌های سطح بالا داشتند و تهران در جریان هر کدام از درگیری‌های فلسطین با اسرائیل سریع حمایت خود را از این گروه اعلام می‌کرد اما حمایت مالی خود را از حماس کاهش داد و احتمالا متوقف کرد

حماس راه‌های زیادی برای جبران پول از دست رفته از سوی ایران پیدا کرد برای حمایت مالی مستقیم به ترکیه و قطر روی آورد افزون بر این با آغاز جنگ داخلی لیبی در ۲۰۱۱ و طی سال‌های بعد مقامات لیبی و اسرائیل هشدار می‌دادند که حماس با قاچاقچیان سلاح لیبیایی همکاری می‌کند مثلا در ژوئن ۲۰۱۲ نیروهای امنیتی مصری ۱۳۸ راکت «گراد» را که از لیبی وارد شده و مقصد آن غزه بود توقیف کردند حماس هم با استفاده از توانمندی‌های بومی رو به رشد خود کمک‌های بشردوستانه غیرنظامی اسرائیل را برای مقاصد نظامی استفاده کرده است (مثلا استفاده از پنل‌های چوبی و موتور برای کندن تونل و ساخت بمب).

احیای روابط

در سال ۲۰۱۷ تهران با تکیه بر انتصاب یحیی السنوار به رهبری حماس که روابطی دوستانه با ایران دارد میانجی آشتی بین رژیم اسد و حماس شد این تحولات رابطه حماس-ایران را به شکلی قوی احیا کرد در ماه آگوست همان سال سنوار اعلام کرد که جمهوری اسلامی «بزرگ‌ترین حامی مالی و نظامی» این گروه است مقامات ایرانی از آن زمان به نقش‌شان در ارتقای توانمندی‌های این گروه

مباهات کرده‌اند. در ژانویه ۲۰۲۱ امیرعلی حاجی‌زاده فرمانده هوافضای سپاه اظهار کرد که «تمام موشک‌هایی که در غزه و لبنان می‌بینید با حمایت ایران تولید شده‌اند». این نقش شامل انتقال موشک‌ها از طریق دریا و ظاهرا تحویل از لیبی می‌شود اوایل امسال مقامات اطلاعاتی در این کشور هشدار دادند که ایران اکنون مشغول قاچاق تسلیحات به غزه از طریق لیبی است (به نقش ترکیه و قطر هم تلویحا اشاره شد).

افزایش توانمندی‌های عملیاتی و تولیدی حماس نشانه‌ای از این حمایت مجدد ایران است. ارتش اسرائیل تخمین زده که در ابتدای درگیری اخیر حماس و دیگر گروه‌های غزه تا ۱۵۰۰ راکت در اختیار داشتند. حماس با استفاده از مدل‌های ایرانی در طراحی راکت‌های تولید خود زرادخانه‌اش را با دقت بهتر برد طولانی‌تر کلاهک‌های سنگین‌تر و پرتاب‌کننده‌های بهتر مثل آ-۱۲۰ ارتقا داده است. همچنین دست‌کم ۶ پهپاد پرسه‌زن شهاب را -که بسیار شبیه مدل ایرانی ابابیل هستند- تولید و استفاده کرده است. چنین توانمندی‌هایی حماس را قادر ساخته که با هدف ناتوان‌سازی دفاع موشکی اسرائیل و ایجاد تلفات بالاتر قدرت آتشباری مکرر خود را تا بیست‌وهفت راکت در دقیقه علیه اهدافی تا فاصله تل‌آویو بالا ببرد. بنا به گفته سرلشکر اوری گوردین فرمانده ستاد جبهه داخلی اسرائیل این کشور شاهد بالاترین نرخ شلیک راکت به داخل خاک خود بود.

ضمنا طی درگیری اخیر نیروهای نیابتی ایران در خاورمیانه حماس را شدیدا تحسین کردند و پیشنهاد حمایت نظامی از حماس دادند. در ۱۶ می ابوعزرائیل فرمانده «کتائب الامام علی» از شبه‌نظامیان تحت حمایت ایران اعلام کرد که پرسنل عراقی برای پیوستن به جنگ علیه اسرائیل «اعزام شدند» (گرچه فاش نکرد به کجا). و حسن نصرالله رهبر حزب‌الله در سخنرانی ۲۵ می از اقدامات حماس به عنوان «گامی تاریخی در جنگ با دشمن» استقبال کرد و این گروه را بخشی مهم از محور مقاومت دانست.

پیامدهای سیاست‌گذاری

حمایت ایران نقشی مهم در توانایی حماس برای شروع درگیری‌های اخیر در غزه داشت. وقتی نهایتا این منطقه در جهت بازسازی حرکت کند دولت بایدن باید به ایجاد یک مکانیسم نظارت سختگیرانه **(https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/winning-gaza-ceasefire-critical-decisions-biden-administration)** همراه با نظارت انسانی بر واردات کمک کند تا مانع تجهیز تسلیحاتی مجدد حماس شود. این کار سختی خواهد بود چون می‌دانیم که این گروه از مواد ظاهرا بی‌خطر راکت تولید می‌کند. اقدامات شدید علیه قاچاق از مرز غزه هم مهم است همین‌طور همکاری با مصر برای جلوگیری از انتقال تجهیزات از طریق لیبی یا سودان.

یک راه دیگر برای تضعیف حمایت ایران از حماس مقابله با نفوذ فزاینده تهران در کل خاورمیانه است. دولت بایدن می‌تواند از این لحاظ کمک کند از جمله با کمک به کشورهای عربی و اسرائیل برای ایجاد توافق‌های بیشتر در عادی‌سازی روابط -که هر کدام از طرف‌ها را برای همکاری در زمینه ضدتروریسم ضدقاچاق و دیگر تلاش‌ها برای کاهش فعالیت‌های بی‌ثبات‌کننده ایران در موضع بهتری قرار می‌دهد. هر کشوری که با دست‌اندازی بیشتری از طرف ایران مواجه است کاندیدای خوبی برای این‌گونه تلاش‌ها خواهد بود خصوصا عراق عربستان و عمان.

عیدو لوی هموندیار انستیتو واشنگتن است که در زمینه عملیات نظامی و ضدتروریسم خصوصا در حوزه مربوط به گروه‌های جهادی تخصص دارد.

❖

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

Iran Takes Next Steps on Rocket Technology

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۱۱

◆

Farzin Nadimi

(/policy-analysis/iran-takes-next-steps-rocket-technology)

BRIEF ANALYSIS

Saudi Arabia Adjusts Its History, Diminishing the Role of Wahhabism

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۱۱

◆

Simon Henderson

(/policy-analysis/saudi-arabia-adjusts-its-history-diminishing-role-wahhabism)

ARTICLES & TESTIMONY

Podcast: Breaking Hezbollah's Golden Rule

فوریهٔ ۲۰۲۲ ۹

◆

Matthew Levitt

(/policy-analysis/podcast-breaking-hezbollahs-golden-rule)

TOPICS

روابط عرب و اسرائیل **(/fa/policy-analysis/rwabt-rb-w-asrayyl)** نظامی و امنیتی **(/fa/policy-analysis/nzamy-w-amnyty)**

فرایند صلح **(/fa/policy-analysis/fraynd-slh)** تروریسم **(/fa/policy-analysis/trwrysm)**

REGIONS & COUNTRIES

ایران **(/fa/policy-analysis/ayran)** اسرائیل **(/fa/policy-analysis/asrayyl)** فلسطینی‌ها **(/fa/policy-analysis/flstynyha)**